

ГЕРМАНЕНКО Л. М.
аспірантка

Черкаси

Продовольчу самодостатність регіону можна визначити як характеристику, що виражає його здатність забезпечити реально існуючі потреби регіонального ринку відповідно до економічних мож-

ливостей на основі розвитку внутрішнього потенціалу і міжрегіонального товарообміну. За своїм складом продовольча самодостатність регіону забезпечується і формується не лише за рахунок внутрішніх продовольчих ресурсів. Вона визначається якістю міжрегіональних зв'язків, купівельними можливостями населення, рівнем розвитку його потреб, культурою споживання, розвиненістю торгової і транспортної інфраструктури, інвестиційною привабливістю регіону, конкурентоспроможні-

УДК 338.45:63:914

СТАБІЛЬНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ПОКАЗНИК РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ САМОДОСТАТНОСТІ РЕГІОНУ

стю підприємств і виробленої ними продукції, якістю і кількістю трудових ресурсів тощо.

Визначення рівня продовольчої самодостатності регіону повинне бути орієнтоване на кількісне вимірювання основних критеріїв, які можуть виявлятися в різних показниках, як абсолютних, так і відносних.

У науковій вітчизняній літературі питання продовольчої безпеки та продовольчого ринку розглядаються в роботах Бойка В., Гойчук О., Кочеткова О., Лайко П., Лисецького А., Маркова О., Одінцева М., Саблука П., Сундука А., Суперсона В. І., Трегобчука В., Шибаніної О., Щербаня В. та ін. Але питання кількісного визначення стану продовольчої самодостатності на регіональному рівні та її значення для гарантування продовольчої безпеки країни залишаються недостатньо дослідженими.

Як відомо, в Україні постановою КМУ від 5 грудня 2007 р. № 1379 затверджено Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки країни, якими прийнято сім показників [1]. Для чотирьох з них установлені граничні (порогові) критерії. Якщо хоча б один із них виходить за межі норми, це може свідчити про загрозу продовольчої кризи. У зарубіжній науковій літературі існує близько 200 визначень та 450 індикаторів продовольчої безпеки [2]. Нами були обрані такі кількісні покритеріальні оцінки, які, на наш погляд, найбільш повно і всебічно характеризують рівень продовольчої самодостатності саме на регіональному рівні, у той час як Методика передбачає оцінку продовольчої безпеки країни в цілому. Деякі з них дійсно є універсальними і можуть застосовуватись на будь-якому рівні управління, але авторське їх бачення є відмінним від згаданої методики. Так, наприклад, енергетичний вміст фактичного раціону харчування доцільно визначати за еталонним його рівнем, а не за мінімальним, оскільки саме такий його рівень передбачений фізіологічними нормами споживання. Економічна доступність до продовольства також повинна розраховуватись виходячи з раціонального, а не фактичного набору продуктів харчування. Крім цього, регіональний рівень продовольчої самодостатності можна оцінити за допомогою таких показників, як стабільність розвитку сільськогосподар-

ського виробництва, фізична доступність населення до продовольства, рівень розвитку регіонального ринку у порівнянні із показниками загальнонаціонального ринку та продовольчими ринками інших країн.

Метою даної статті є дослідження розвитку сільськогосподарського виробництва Черкаського регіону як важливої характеристики рівня продовольчої самодостатності регіону.

Достатність обсягів виробництва сільськогосподарської продукції дозволяє забезпечити фізичну доступність населення до продовольства, яку можна оцінити, наприклад, шляхом їх порівняння з фондом споживання базових продуктів харчування (табл. 1).

Так, у 2009 році обсяги сільськогосподарського виробництва картоплі були більше фонду, що вимагається відповідно раціональним нормам споживання, у 5,2 раза, м'яса – в 2,4, яєць – в 1,8, овочів – в 1,6 раза. Така різниця має свої причини. Наприклад, картопля значною мірою є технічною культурою, а також сировиною для переробки в інші продукти. Частина овочів, яєць, м'яса також піддається подальшій переробці. Крім цього, значними є також показники експорту за даними видами продовольства та продуктами їхньої переробки. Обсяги виробництва молока приблизно відповідають необхідним обсягам споживання. Що стосується зернових культур, то їх середнє на одну особу виробництво у 2 – 2,5 раза перевищує середні показники по Україні і загальноприйняті світові стандарти. Отже, на сьогодні фізичну доступність до продовольства у Черкаській області в цілому можна оцінити як достатню, за виключенням плодів і ягід.

Стабільність розвитку сільськогосподарського виробництва є важливою характеристикою рівня продовольчої самодостатності регіону. Чим вища позитивна динаміка показників сільськогосподарського виробництва за роками, тим менша його залежність від впливу природно-кліматичних та інших чинників. Стабільність або стійкість сільськогосподарського виробництва означає його розвиненість, технологічність і ефективність. Отже, можна стверджувати про прямий зв'язок між цим критерієм і рівнем продовольчої безпеки.

Таблиця 1

Порівняння обсягів виробництва сільгосппродукції і фондів споживання у Черкаській області, тис. тонн

Продукти харчування	Обсяги виробництва		Фонд споживання фактичний		Фонд споживання за раціональними нормами		Відношення виробництва до споживання за раціональними нормами (разів)	
	2005 р.	2009 р.	2005 р.	2009 р.	2005 р.	2009 р.	2005 р.	2009 р.
М'ясо	101,6	253,7	58,2	67,1	107,9	104,0	0,94	2,44
Молоко	518,7	491,0	335,2	295,3	512,7	493,9	1,01	0,99
Яйця, млн шт.	534,7	669,3	298,2	356,1	391,3	376,9	1,37	1,78
Картопля	929,3	831,3	214,0	196,8	167,3	161,2	5,55	5,16
Овочі	295,8	329,7	190,9	199,1	217,2	209,3	1,36	1,58
Плоди і ягоди	23,9	28,6	42,0	53,2	121,4	117,0	0,20	0,24

Джерело: розраховано за даними [3; 4].

Виходячи із суто кількісних оцінок, стабільність розвитку сільськогосподарського виробництва передбачає поступове його нарощування у часі, тобто темпи його зростання будуть характерні для кожного з показників аналізованого періоду і стабільністю динаміки розвитку буде дорівнювати 1,00. Нестабільність розвитку означає збільшення-зменшення показників у ряду динаміки, тобто у даному випадку це так звана зигзагоподібна («рвана») тенденція. У такій ситуації задача кількісного виміру стабільності того або іншого ряду показників виробництва може бути вирішена наступним чином.

Припустимо, є ряд показників динаміки виробництва: $a_1, a_2, a_3, \dots, a_{n-1}, a_n$, де a_2 є найменшим за своїм значенням у ряді (a_{2min}), a_n має найвище значення (a_{nmax}). Таким чином, амплітуда коливань значень буде становити ($a_{nmax} - a_{2min}$), а коливання ознаки (k_a) можна виміряти як:

$$k_a = \frac{a_{nmax} - a_{2min}}{2} \quad (1)$$

Співвідношення середнього значення відхилення ознаки в абсолютних одиницях виміру (k_a) і середнього значення ознаки у динамічному ряді (\bar{a}) і є відносним показником варіації значень ряду динаміки (P), тобто

$$P = \frac{k_a}{\bar{a}} \quad (2)$$

Якщо P – показник варіації, то $C = (1 - P)$ буде показником стабільності.

Коефіцієнти стабільності сільськогосподарського виробництва рекомендується розраховувати за наступними параметрами:

- ✦ середні на одну особу обсяги виробництва продукції рослинництва і тваринництва;
- ✦ показники урожайності і продуктивності тваринництва.

Перша група параметрів характеризує екстенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва, друга – інтенсивний розвиток.

Оцінка динаміки сільськогосподарського виробництва за середніми на одну особу обсягами проводиться у розрізі таких товарних груп: зернові культури, цукровий буряк, картопля, м'ясо (у забійній вазі), молоко. Це головні продукти харчування, які складають основу продовольчої безпеки і регіональної самодостатності у продуктах харчування.

Інформаційну базу для проведення розрахунків за пропонуваним вище алгоритмом представляють дані про сільськогосподарське виробництво у Черкаській області в 2000 – 2009 рр. (табл. 2).

Як видно із наведених даних, за 4-ма з п'яти видів сільськогосподарської продукції стабільної тенденції зростання показників виробництва не спостерігається. Лише виробництво м'яса є стабільним протягом 2000 – 2009 рр., це означає, що показник C_e буде дорівнювати 1,00.

Використовуючи дані табл. 2 щодо середніх на одну особу обсягів виробництва, отримуємо такі значення коефіцієнта стабільності (C_e) за продуктовими групами: зернові культури – 0,508; цукровий буряк – 0,334; картопля – 0,798; м'ясо (у забійній вазі) – 1,00; молоко – 0,929.

Інформаційну базу для розрахунку коефіцієнта стабільності за інтенсивними показниками (C_i) подають дані табл. 3.

Показники ланцюгових темпів зростання, наведені у табл. 3, свідчать, що тільки середньодобовий приріст свиней можна віднести до абсолютно стабільного параметра, оскільки ряд динаміки має стабільне щорічне зростання, тобто $C_i = 1,00$. Значення C_i за іншими параметрами становлять: урожайність зернових – 0,666; урожайність цукрового буряка – 0,676; урожайність картоплі – 0,804; середній річний надій молока від 1 корови – 0,691; середньодобовий приріст ВРХ – 0,738.

Узагальнюючі значення коефіцієнтів стабільності сільськогосподарського виробництва наведені в табл. 4.

Таблиця 2

Динаміка виробництва основних видів сільськогосподарської продукції на одну особу в Черкаській області в 2000 – 2009 рр.

Продукція		Рік									
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Зернові культури	кг	1116	1428	1397	895	1714	1643	1580	1394	2273	2458
	темп зростання	–	128,0	97,8	64,0	191,5	95,9	96,2	88,2	163,1	108,2
Цукровий буряк	кг	602	701	721	623	842	928	1513	843	652	464
	темп зростання	–	116,4	102,9	86,4	135,2	110,2	163,0	55,7	77,3	71,2
Картопля	кг	658	553	509	559	715	689	672	470	639	640
	темп зростання	–	84,0	92,0	109,8	127,9	96,4	97,5	70,0	136,0	100,2
М'ясо (у забійній вазі)	кг	52,0	55,8	61,5	70,6	72,3	75,3	84,6	118,6	155,0	195,2
	темп зростання	–	107,3	110,2	114,8	102,4	104,1	112,4	140,2	130,7	126,0
Молоко	кг	349	381	402	367	369	384	386	380	377	378
	темп зростання	–	109,2	105,5	91,3	100,5	104,1	100,5	98,4	99,2	100,3

Джерело: розраховано за даними [3].

Показники інтенсивності сільськогосподарського виробництва у Черкаській області в 2000 – 2009 рр.

Показник		Рік									
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Урожайність зернових культур	ц/га	27,2	32,9	32,5	23,6	34,9	33,8	32,4	28,7	44,4	46,0
	темп зростання	-	121,0	98,8	72,6	147,9	96,8	95,9	88,3	154,7	103,6
Урожайність цукрового буряку	ц/га	177	168	183	188	254	293	331	269	327	341
	темп зростання	-	94,9	108,9	102,7	135,1	115,4	113,0	81,3	121,6	104,3
Урожайність картоплі	ц/га	109	94	90	89	116	117	131	89	131	132
	темп зростання	-	86,2	95,7	98,9	130,3	100,9	112,0	67,9	147,2	100,8
Середній річний надій молока від 1 корови	кг	2389	2838	3085	3048	3354	3732	3866	4078	4271	4561
	темп зростання	-	118,8	108,7	98,8	110,0	111,3	103,6	105,5	104,7	106,8
Середньодобовий приріст ВРХ	г	301	390	389	346	426	476	468	480	511	527
	темп зростання	-	129,6	99,7	88,9	123,1	111,7	98,3	102,6	106,5	103,2
Середньодобовий приріст свиней	г	118	160	171	173	268	289	313	321	364	366
	темп зростання	-	135,6	106,9	101,2	154,9	107,8	108,3	102,6	113,4	100,6

Джерело: розраховано за даними [3].

Таблиця 4

Значення коефіцієнтів стабільності сільськогосподарського виробництва у Черкаській області в 2000 – 2009 рр.

Продукція	C_e	C_i	\bar{C}
Зерно	0,492	0,666	0,579
Цукровий буряк	0,334	0,676	0,505
Картопля	0,798	0,804	0,801
М'ясо	1,00	0,869	0,935
Молоко	0,929	0,691	0,810
Середнє значення	0,711	0,742	0,727

Проведені розрахунки свідчать, що середні значення коефіцієнтів стабільності сільськогосподарського виробництва C_e і C_i практично однакові, їх інтегральне значення становить 0,727. Еталонний показник стабільності сільськогосподарського виробництва дорівнює 1,00. Висока стабільність характеризується значеннями $C = 0,85 - 1,00$; поміркована – $C = 0,70 - 0,85$; критична – $C < 0,70$. Таким чином, отримане значення стабільності сільськогосподарського виробництва характеризує її рівень як помірний, не критичний, але і, звичайно, не ідеальний.

У цілому оцінка регіональної продовольчої самодостатності повинна проводитись в сукупності, з урахуванням комплексної оцінки всіх параметрів, які впливають на її рівень, що потребує подальших досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затверджена постановою КМУ від 5 грудня 2007 р. № 1379. [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1136.1378.0>
2. Манзій І. Б. Про показники продовольчої безпеки країни / І. Б. Манзій // Економіка АПК.– 2009.– №2.– С. 51 – 56.
3. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2009 р. / За ред. Ю. М. Остапчука / Державний комітет статистики України.– К., 2010.– 375 с.
4. Статистичний щорічник Черкаської області за 2009 рік / За ред. В. П. Приймак / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Черкаській області.– Черкаси, 2010.– 545 с.